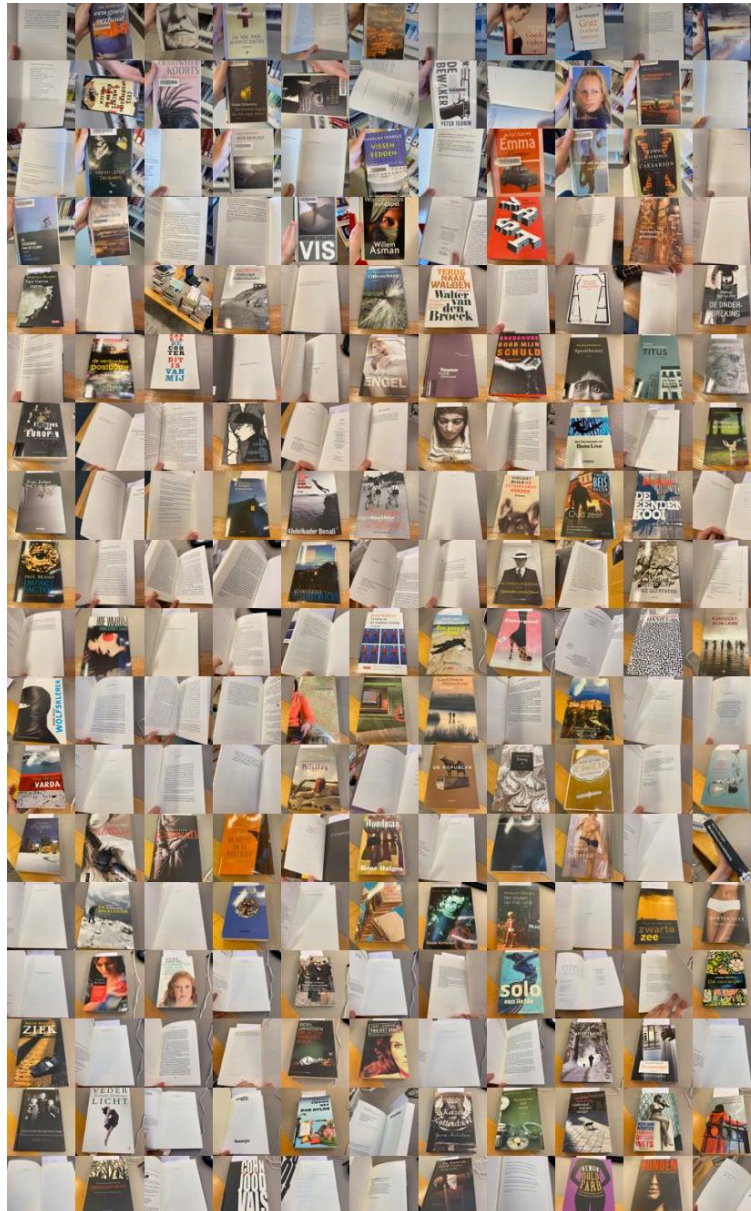

Zonder jullie dankwoord geen scriptie:
Een verkennend onderzoek naar dankwoorden in Nederlandse literatuur van 1999 tot 2019

A.G.E. Koek

Master scriptie Letterkunde (Literair Bedrijf)

Begeleider: dr. J.H.T. Joosten

Tweede lezer: dr. U.M. Wilbers

05-07-2022

Samenvatting

In deze scriptie wordt door middel van autopsie het paratekstueel element dankwoorden in recente Nederlandse literatuur onderzocht. Vragen als “hoeveel dankwoorden zijn er door de jaren heen toegevoegd”, “voegen alle uitgeverijen dankwoorden toe aan hun boeken”, “gebruiken alleen debutanten dankwoorden” en “wat staat er nou eigenlijk in een dankwoord” worden beantwoordt. De relatief grote stijging van dankwoorden wordt verklaard door de inhoud van het dankwoord zelf: auteurs zeggen in hun dankwoord veel over de autonomie van het schrijverschap.

Inhoud

Samenvatting.....	2
Inleiding	4
Status Questionis	7
Methode.....	11
Hypothese.....	14
2020.....	15
1. Introductie	15
2. Dankwoorden bij verschillende uitgeverijen.....	15
3. Dankwoordengebruik bij beginnende en gevestigde auteurs	16
4. De onderliggende connectie tussen aan wie het boek wordt opgedragen en wie er wordt bedankt	17
5. De inhoud van het dankwoord.....	18
2010.....	27
1. Overzicht	27
2. Dankwoorden bij verschillende uitgeverijen.....	27
3. Dankwoordengebruik bij beginnende en gevestigde auteurs	28
4. De onderliggende connectie tussen aan wie het boek wordt opgedragen en wie er wordt bedankt	29
5. De inhoud van het dankwoord.....	29
2000.....	32
1. Overzicht	32
2. Dankwoorden bij verschillende uitgeverijen.....	32
3. Dankwoorden bij beginnende en gevestigde auteurs	33
4. De onderliggende connectie tussen aan wie het boek wordt opgedragen en wie er wordt bedankt	33
5. De inhoud van het dankwoord.....	34
Conclusie.....	37
Dankwoord	42
Bibliografie.....	43

Inleiding

Leest u het dankwoord als u een boek uit heeft gelezen of slaat u dat over? Tijdens dit onderzoek deelden veel mensen met wie ik het had over mijn scriptie vrijwillig en ongevraagd hun mening en werkwijze hierover. De meeste mensen die ik sprak bladeren slechts vluchtig door een dankwoord heen. Aan de ene kant is dit een te volgen logica, omdat het dankwoord niet aan ons lezers gericht is. Tenminste, dat denkt u misschien. Toch zijn er verschillende redenen die dit denkpatroon ontkrachten. Allereerst, als een dankwoord níet aan de lezer gericht is, waarom is het dan opgenomen in het boek, waar lezers het juist wel kunnen lezen? Ten tweede, wordt de lezer nooit aangesproken in een dankwoord? En ten derde, deels inhakend op de eerste reden, maakt een dankwoord onze lezing en interpretatie van het verhaal soms niet rijker? Leren we soms ook niet iets over de auteur, over auteurschap of over schrijven in het algemeen?

Het dankwoord als fenomeen is een paratekstueel element: het bestaat in het boek, maar het staat buiten het daadwerkelijke verhaal. Andere paratekstuele elementen zijn bijvoorbeeld de cover, titelpagina en flaptekst. De belangrijkste onderzoeker van paratekstuele elementen is Gérard Genette. In zijn *Paratexts: thresholds of interpretation* zet hij verscheidene vormen en functies van veel van deze paratekstuele elementen uiteen. Hij noemt deze elementen vaak “paratextual messages” en benadrukt de functionaliteit van alle paratekstuele elementen om het boek heen, die het boek samen ook daadwerkelijk als een boek kunnen presenteren (Genette, 1, 4). Om een voorbeeld te noemen: als iemand een boek uit zou geven zonder cover, omslag en flaptekst, zou dat er vandaag de dag er vreemd uit zien in de boekhandel. Paratekstuele elementen zijn daarom ook een *threshold* die de lezers uitnodigt om het boek te kopen en open te slaan (2). Hoe beter men slaagt de paratekstuele elementen in te zetten bij een bepaald boek, hoe beter dit boek kan worden ontvangen, gelezen, en onthouden (2). Daarom zegt Genette ook:

“The paratext, then, is empirically made up of a heterogeneous group of practices and discourses of all kinds and dating from all periods which I federate under the term “paratext” in the name of a common interest, or a convergence of effects, that seems to me more important than their diversity of aspect” (2)

Paratekstuele elementen dienen dus een gemeenschappelijk belang en zijn empirisch gezien onderhevig aan heterogene praktijken en handelingen, die eerder meer op elkaar lijken dan van elkaar verschillen. Hierbij kun je denken aan trends in coverontwerpen die moeten zorgen voor een betere verkoop. Het gemeenschappelijke belang is in dit geval winst.

De vraag is echter of en hoe dankwoorden binnen dit of een groter belang passen.

Dankwoorden zijn vaak, in tegenstelling tot veel andere paratekstuele elementen, namelijk geschreven door de auteur en zijn vaak persoonlijk van aard. Ook bestaat er grote verscheidenheid tussen het ene dankwoord en het andere. Daarnaast bevindt een dankwoord zich vaak aan het eind van het boek, aan de binnenkant, en lezen lezers deze daarom vaak pas nadat ze het boek al lang en breed uit hebben. Een economische functie lijkt het dankwoord daarom, in eerste instantie, niet te dragen.

Wat moet je dus als lezer met een dankwoord? Wat wil de auteur, en niet te vergeten de uitgeverij en andere belanghebbende partijen, bereiken met het optekenen van diens dankwoord? Hoogleraar Jos Joosten opperde in een publiekslezing op 25 mei 2022 in de bibliotheek in Nijmegen die ging over Esther Gerritsens *De Terugkeer*, toen het hem opviel dat dit de enige keer was in haar hele oeuvre dat zij een dankwoord schreef, dat dankwoorden waarin een auteur diens achtergrondonderzoek naar bepaalde onderwerpen presenteert, het fictieve verhaal kunnen bijstaan in een gevoel van, ‘dit verhaal kan echt gebeurd zijn.’ In het geval van Gerritsen kwam in *De Terugkeer* een (zelf)moord voor en lees je in het dankwoord dat zij hiervoor bij mensen met kennis van politie- en medische zaken navraag heeft gedaan over details die terugkomen in haar verhaal. Het dankwoord laat auteurs ook steviger in hun schoenen staan; lezers kunnen zich er minder snel op beroepen dat elementen in het verhaal niet kunnen kloppen. De auteur kan hen dan vrolijk doorverwijzen naar diens dankwoord: ‘Kijk, ik heb hiervoor navraag gedaan.’ Het dankwoord dient hierdoor bijvoorbeeld als een verkapte, informele verantwoording.

Toch bedankt lang niet elke auteur iemand en veel auteurs bedanken ook meelezers, hun uitgevers en redacteurs, inspiratiebronnen en andere (groepen) mensen om heel diverse redenen.

Er is echter, zoals later verder toegelicht zal worden, weinig onderzoek gedaan naar het dankwoord als element in boeken, zowel in het buitenland als in Nederland. Dat terwijl er dus niet alleen zoveel vragen bij te stellen zijn, maar ook omdat ik en andere lezers die ik heb gesproken het idee hebben dat we wel steeds meer dankwoorden toegevoegd zien worden in recente Nederlandse literatuur. Daarom luidt de vraag van deze masterscriptie:

Hoe functioneert het dankwoord als paratekstueel element in recente Nederlandse fictieboeken?

Vanuit verschillende perspectieven is binnen deze scriptie beoogt deze vraag te beantwoorden. Genette geeft ons enkele handvaten om er mee aan de slag te gaan: hij benadrukt het uiteenzetten en bepalen van de 1) de locatie (*where*), 2) wanneer dit element opkomt en eventueel ook weer verdwijnt (*when*), 3) zijn bestaanswijze (*how*) en 4) de karakteristiek van zijn communicatie; van wie, naar wie en met wat voor reden (*from whom, to whom, to do what*).

In deze scriptie zijn al deze vragen beantwoordt door, door middel van autopsie, een grote casus dankwoorden te gaan vergelijken op al deze gebieden. Door boeken uit verschillende jaren te nemen, is de *when* beantwoord. Door deze boeken in te kaderen in het Nederlandse literaire veld, is de locatie duidelijk. Doordat de groslijsten van de Libris Literatuurprijs zijn gehanteerd, kan er wat worden gezegd over fictieboeken binnen dit literaire veld. Door de plek en titelaanduiding van deze dankwoorden uiteen te zetten, is de *how* beantwoord. Doordat de dankwoorden inhoudelijk zijn gelezen wordt Genettes laatste vraag hierdoor beantwoord.

Daarnaast is de vraag *from whom* nader onderzocht doordat er is gekeken of uitgeverijen meetbare invloed hebben op dankwoordtoevoegingen in de boeken die ze uitgeven. Als laatste is het interessant geweest om te onderzoeken of de literaire achtergrond en status van auteurs invloed heeft op het wel of niet invoegen van een dankwoord. Mijn hypothese was namelijk dat enthousiaste debutanten eerder een dankwoord in zullen voegen dan een auteur met 20 of meer boeken op diens naam.

Met deze scriptie is beoogd een relevante toevoeging te kunnen geven aan paratekstueel onderzoek. Daarnaast wordt ook er gereflecteerd op algemene trends en ontwikkelingen binnen het literaire veld te kunnen koppelen aan mijn resultaten. Als laatste is de vraag wat je nou als gewone lezer aan moet met een dankwoord in een fictieboek beantwoordt.

Status Questionis

Hoewel dankwoorden niet geheel ongebruikelijk zijn in fictie, is onderzoek naar dankwoorden dat wel. Dankwoorden, als onderdeel van de parateksten van een uitgegeven boek om de daadwerkelijke tekst heen, zijn een ondergeschoven kindje als het aankomt op paratekstueel onderzoek. Hieronder volgt een korte uiteenzetting van het huidige veld en potentieel vergelijkbare onderzoeken, waarmee vooral mogelijkheden en kansen voor dit scriptieonderzoek zijn geïllustreerd.

Als uitgangspunt voor paratekstueel onderzoek wordt vaak Gerard Genettes *Paratexts: Thresholds of interpretation* gebruikt. Met dit onderzoek uit 1997 zet Genette zowel de oorsprong als de functie van een veelvoud aan paratekstuele elementen uiteen. Wat direct opvalt is dat dankwoorden geen apart hoofdstuk hebben. Als we kijken naar het meest overeenkomende hoofdstuk, hoofdstuk 6, “Dedications and inscriptions,” vinden we hier weinig concrete informatie over hedendaagse dankwoorden, maar wel vragen en gedachtegangen die ik ook volg als motivatie achter deze scriptie: ‘who dedicates, and to whom? Where and when?’ (126-135). Met enkele historische voorbeelden tracht Genette deze vragen kort te beantwoorden. In mijn ogen verdienen deze vragen meer, want wat is eigenlijk het doel van dankwoorden? Het is niet zo simpel als hij zelf concludeert: “... the dedication, I said, is the proclamation (sincere or not) of a relationship (of one kind or another) between the author and some person, group, or entity.” (135) Ze zegt namelijk zelf ook: “er zijn altijd meer geadresseerden voor dankwoorden dan alleen degenen die daadwerkelijk worden bedankt, namelijk de lezers.” (133-134) Het uitspreken van dank is in deze zin altijd een publieke uiting, waar de lezer getuige van is (134). Het wel of niet invoegen van een dankwoord, en de inhoud daarvan, valt in dit licht ook te onderzoeken als een publieke keuze van een auteur, waardoor dankwoorden wat kunnen zeggen over zowel de auteur, de uitgeverij als het literaire veld in het algemeen. Zij geven als het ware een reflectie daarop.

Helaas biedt Genettes tekst verder weinig verdere informatie over dankwoorden. Sterker nog, hij lijkt *acknowledgements* bij het informationele aspect van voorwoorden te scharen en het verder niet te bespreken, terwijl hij hier wel noemt dat vooral in academische kringen en Engelstalige landen, dankwoorden wel degelijk worden geschreven en dus bestaan als los paratekstueel onderdeel:

“I should add that this touching and (God knows why) typically academic item [of thanksgiving] is occasionally - especially in English, under the heading acknowledgments -

made the subject of a separate paratextual element, which I am somewhat cavalierly annexing to the preface.” (211-212)

Deze opvatting blijkt ook uit verdere secundaire literatuur over dankwoorden. Er is een opkomst van onderzoeken naar *acknowledgment texts* uit de wetenschappelijke kringen, die ook al “long overdue” worden genoemd (Desrochers et al, 2821). Onderzoekers Desrochers en Pecoskie zijn de koplopers van dankwoordenonderzoek in die wetenschappelijke context. Niet alleen hebben zij getracht een overzicht te geven van deze wetenschappelijke communicatie (2017), ook laten zij in het artikel met passende titel “Hiding in plain sight” zien dat wij via dankwoorden achter hele concrete informatie kunnen komen zoals hoe, hoeveel en op welke manier auteurs informatie met ons willen delen over hun werk en hun schrijven. Ook kunnen zij culturele conventies van de uitgeverwereld bloot kunnen leggen (232). Zij benadrukken net als Genette dat paratekstuele conventies zoals een dankwoord nooit neutraal zijn en een rol vervullen, niet alleen functioneel maar ook informationeel. (233) Dit gebrek aan neutraliteit binden zij aan sociale en culturele praktijken zoals gedefinieerd door Bourdieu;

“Consequently, the definitions provided by Genette (1997) and the social and cultural grounding from Bourdieu (1996) help to position the peritext as a series of elements capable of situating the ties between writers, cultural agents (including libraries), and the constraints of the literary field, while placing the book-as-object at the forefront of the informational sphere.” (233)

Hoewel Desrochers en Pecoskie zich vooral op academische casussen hebben gericht, was er wel één onderzoek dat over fictieboeken ging en dat ook bijzonder relevant is voor deze scriptie. Ze onderzochten genomineerde boeken van een Canadees-literaire prijs uit 2010, bestaand uit zeven onderdelen: “fiction, literary non-fiction, poetry, drama, children's literature (text), children's literature (illustration), and translation.” In hun onderzoek “Inner circles and outer reaches: local and global information-seeking habits of authors in acknowledgment paratext” proberen ze via dankwoorden te meten wie schrijvers aanspraken voor (achtergrond)informatie voor hun boek. Hun theorie is gebaseerd op het feit dat het schrijven en maken van een boek geen geïsoleerd proces is, iets wat wij volgens hen vaker mogen realiseren (2, 5). Onderzoeken van Lowdermilk (2019) en Flanders (2015) illustreren deze *community* rondom de schrijver ook.

In “Inner circles and outer reaches” deelden Desrochers en Pecoskie hun gemeten resultaten in vijf onderdelen en vijf tabellen, waarvan ik er twee uit wil lichten:

Personal allies

Individuals are often named in the acknowledgments from the sample, as one might expect. These individuals are thanked for a variety of reasons which are outlined in Table 1.

Table 1. Books featuring acknowledgements of contributions from individuals

Author, <i>Title (short form)</i> /Language, GG Category	Individuals offering a skill or knowledge	Individuals as sources of inspiration	Individuals as sources of support	Individuals sharing an experience	Individuals as early readers	Individuals thanked for reasons undefined or cryptic
--	---	---------------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	------------------------------	--

Publishing staff

The publishing staff, key in making the book become a cultural object suitable for distribution, is featured in the data as a category in its own right, even as the dual pattern of expertise and support emerges again (see Table 4).

Table 4. Books featuring acknowledgements of publishing staff

Author, <i>Title (short form)</i> /Language, GG Category	As experts	As support	For reasons undefined or cryptic	Publishers of earlier versions or excerpts
--	------------	------------	----------------------------------	--

Deze twee onderverdelingen kunnen herhaaldelijk worden toegepast op een afgebakende set dankwoorden om een algemeen beeld te schetsen van zowel het persoonlijke aspect van dankwoorden als het werk gerelateerde aspect. Bij deze twee onderdelen merken ze nog wel het volgende op: “Gratitude towards those who provide moral and emotional support throughout the writing process becomes intertwined with thanks given for help in information-seeking.” (18) De andere drie tabellen gingen vooral nog dieper in op die *communities*, waar hun artikel vooral verder om draaide. Aangezien dit onderzoek één ijkpunt had, miste er een conclusie in een groter verband. Wel trekken ze de volgende drie interessante conclusies bij hun casuswerken: 1) auteurs halen informatie of inspiratie vooral uit sociale contacten of contexten, 2) verdere categorisering, in wat voor hulp mensen aan hebben geboden, is mogelijk, ook in combinatie met een community en 3) medeprofessionals worden amper en niet duidelijk genoemd. Soms worden schrijversbeurzen of opleidingen wel genoemd.

Er zijn meer onderzoeken en resultaten die ook betrekking hadden tot dankwoorden van wetenschappers. Blaise Cronin heeft ook onderzoeken gedaan en gepubliceerd over dankwoorden. Hij zag vijf soorten praktische bedanken in teksten: voor “expectations, etiquette, ethics, equity and evaluation.” (“The scholar’s courtesy,” 165) Hoewel hij

concludeerde dat er weinig formele regels bestaan voor het schrijven of überhaupt publiceren van dankwoorden, zag hij duidelijk dat wetenschappers vooral etiquette aanhangen. Ook concludeerde hij na het meten van academische dankwoorden over een periode van 100 jaar, dat dankwoorden zich wel degelijk stevig aan het verankeren zijn als normaal en veelgebruikt paratekstueel element en dat deze dankwoorden inzicht geven in de aard en omvang van co-auteurschap ("A cast of thousands," 855).

Gross en Latham benadrukken met hun onderzoek de functionele waarden van parateksten (production, promotional, navigational, intratextual, supplemental, and documentary) en scharen dankwoorden, terecht, onder intratekstuele elementen (119). Bij intratekstuele elementen kun je vervolgens nadenken wat zij de lezer bieden op het gebied van het begrijpen van het werk, hoe je het moet lezen of juist hoe het tot stand is gekomen en wat het doel is geweest (119).

Samenvattend zijn veel paratekstuele onderzoeken goede uitgangspunten voor een onderzoek naar dankwoorden en ook de genoemde dankwoordonderzoeken bij academici zijn naslagwerken te noemen. In Nederland is er geen vergelijkbaar onderzoek gedaan of bestaat er, naast deze teksten, iets om op voort te bouwen.

Methode

Het onderzoeken van dankwoorden zal neerkomen op het inkijken van heel veel boeken en noteren wat er staat. Ik beoog met deze scriptie iets te kunnen zeggen over het recente of huidige literaire klimaat rondom dankwoorden in Nederlandstalige fictieboeken. Dit wordt afgebakend door de groslijsten van de Libris Literatuurprijs als corpus voor het onderzoek te gebruiken. Op deze lijsten staan alle literaire fictieboeken van dat jaar. Alle belangrijke uitgeverijen van Nederland (en vaak ook van België) komen hierin terug.

Als meetpunten en casus is gekozen voor de groslijsten van 2000, 2010 en 2020. Dat betekent dat alle boeken op die lijsten in worden gekeken op zoek naar een dankwoord en wat daar nu eigenlijk in staat. Deze boeken dateren uit het voorgaande jaar, dus betreft het uitgegeven fictieboeken uit de periodes van 1 januari tot en met 31 december van de jaren 2019, 2009 en 1999. Door drie recente, meetbare punten te onderzoeken, is er de verwachting iets te kunnen zeggen over de eventuele ontwikkeling, consistentie of afwezigheid van dankwoorden in Nederlandse fictieboeken.

Dit onderzoek vindt vanzelfsprekend plaats door middel van autopsie. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en de Openbare Bibliotheek Utrecht. Hoewel de KB alle verschenen publicaties van Nederland hoort te hebben, wordt er rekening mee gehouden dat niet alle boeken ter inzage beschikbaar zijn. Er wordt een doelstelling van 95% ingekeken boeken per groslijst aangehouden. Deze doelstelling is bij alle drie de lijsten ruimschoots behaald.

Hieronder worden de deelhoofdstukken uitgelegd. Deze deelhoofdstukken worden bij alle drie de lijsten op eenzelfde manier aangehouden en uitgewerkt. Ook de vergelijkende conclusie houdt deze volgorde aan.

Deel 1. Dankwoorden door de jaren heen

Het eerste wat wordt onderzocht, is de kwestie of er sprake is van groei of krimp in het invoegen van dankwoorden in Nederlandstalige fictieboeken door de jaren heen. Dit komt neer op noteren hoeveel van de boeken van de drie aangegeven groslijsten dankwoorden bevatten. Mijn hypothese is dat er een stijging meetbaar zal zijn en dat steeds meer auteurs een dankwoord toevoegen aan hun boek.

Deel 2. Dankwoordengebruik bij verschillende uitgeverijen

“Iets anders is of je als auteur je uitgevers en redacteurs altijd moet bedanken. Bij De Geus is het wel eens voorgekomen dat ik als uitgever van een boek werd bedankt voor het feit dat ik het had uitgegeven, maar bij Meulenhoff leerde ik dat zoiets beter achterwege kan blijven, omdat dit ons vak is.

Maar uiteindelijk is het het daar toch de auteur die daarover beslist. Het kan gebeuren dat je oprecht dankbaar bent voor iemands hulp en dat je dat wilt tonen.” (Reinjan Mulder, Facebookreactie 2/2/2022)

Reinjan Mulder, oud-redacteur bij De Geus en Meulenhoff, signaleerde dat de meningen over dankwoorden bij uitgeverijen onderling erg verschillen. Met mijn onderzoek wordt deze stelling nagetrokken; zijn er daadwerkelijk uitgeverijen die er uit springen met een hoog of juist laag aantal auteurs die dankwoorden gebruiken? Daarnaast ook inhoudelijk; worden uitgevers minder bedankt bij Meulenhoff dan bij De Geus? Dit komt terug bij onderdeel 5. Ook dit komt neer op het noteren en nagaan van de auteurs en dankwoorden in combinatie met de uitgeverij van het desbetreffende boek van de afgebakende Libris Literatuurprijs groslijst jaren. Mijn hypothese is in dit geval dat ik in ieder geval hoop vast te kunnen stellen dat Meulenhoff inderdaad schittert in afwezigheid en De Geus in aanwezigheid als het gaat om dankwoordengebruik. Als zij de twee kampen vertegenwoordigen, hoop ik uitgeverijen te zien met soortgelijke aantallen, wat een interessante conclusie zou zijn. Indien de beschikbare tijd het toelaat, zou elke uitgeverij ook kunnen worden benaderd om een statement te vragen, maar in eerste instantie is het uitgangspunt dat de metingen van dit onderzoek de feiten blootleggen.

Deel 3. Dankwoordengebruik bij beginnende en gevestigde auteurs

In het derde onderdeel van deze scriptie wordt onderzocht of er sprake is van een verschil in dankwoordtoevoegingen tussen beginnende en gevestigde auteurs. Mijn hypothese is dat debuterende of beginnende auteurs vaker hun dank uit willen en zullen uitspreken dan gevestigde auteurs. Onder beginnende auteurs worden auteurs met drie of minder boeken op hun naam verstaan. Ook dit onderdeel komt neer op het noteren van gegevens over het boek en het uitbreiden van de gegevens van deel één hierboven met het hoeveelste uitgebrachte fictieboek dit was van de auteur.

Deel 4. Aan wie is het boek opgedragen en komt diegene terug in het dankwoord?

Boeken kunnen ook zijn opgedragen aan één of meerdere personen. Deze scriptie beoogt hier te onderzoeken of de persoon of personen aan wie het boek is opgedragen door de auteur vervolgens ook nog een keer worden genoemd in het dankwoord, of juist niet. Oftewel, is er een verband te zien? Bij dit onderdeel van het onderzoek wordt al een beetje gekeken naar de inhoud van het dankwoord, maar dit komt voornamelijk terug in deel vijf.

De onderliggende vraag bij dit onderdeel is natuurlijk wel of er überhaupt veel sprake is van de toevoeging van zowel een ‘opgedragen aan’ als een dankwoord. Mijn hypothese is namelijk dat auteurs deze twee persoonlijke uitingen niet allebei toevoegen, maar kiezen voor één van de twee. Of er een conclusie valt te trekken over een inhoudelijke link tussen deze twee paratekstuele onderdelen is daarom nog maar de vraag.

Deel 5. De inhoud van het dankwoord

Als het gaat over de inhoud van dankwoorden, wordt het onderzoek “Inner circles and outer reaches” van Pecoskie en Desrochers deels nagebootst met deze Nederlandse casus, specifiek namelijk de volgende tabellen:

Personal allies

Individuals are often named in the acknowledgments from the sample, as one might expect. These individuals are thanked for a variety of reasons which are outlined in Table 1.

Table 1. Books featuring acknowledgements of contributions from individuals

<i>Author, Title (short form)/Language, GG Category</i>	Individuals offering a skill or knowledge	Individuals as sources of inspiration	Individuals as sources of support	Individuals sharing an experience	Individuals as early readers	Individuals thanked for reasons undefined or cryptic
---	---	---------------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------	------------------------------	--

Publishing staff

The publishing staff, key in making the book become a cultural object suitable for distribution, is featured in the data as a category in its own right, even as the dual pattern of expertise and support emerges again (see Table 4).

Table 4. Books featuring acknowledgements of publishing staff

<i>Author, Title (short form)/Language, GG Category</i>	As experts	As support	For reasons undefined or cryptic	Publishers of earlier versions or excerpts
---	------------	------------	----------------------------------	--

Deze indelingstabellen laten precies zien wat deze scriptie beoogt bloot te leggen en te categoriseren: wie worden er bedankt, waarom en hoe? Daarnaast: hoe worden belanghebbenden, oftewel de uitgeverij en eventuele sponsors, bedankt? Mijn verwachting is dat in beide categorieën een bedankje voor de support het meeste terug te vinden zal zijn en

dat het daarnaast vaak cryptisch zal zijn wie deze personen zijn en wat hun rol precies was in het schrijf -en publiceerproces. Bij de groslijst van 2020, die als eerste wordt behandeld, wordt nader stilgestaan bij de vertaling en het gebruik van de twee tabellen in deze scriptie.

Ook zal in deel 5 een subhoofdstuk worden gewijd aan de titel en plaats van het dankwoord. Sommige auteurs scharen hun dankwoord namelijk onder ander paratekstuele elementen als de verantwoording of het colofon. Mijn onderzoek moet uitwijzen of hier (door de jaren heen) meer diverse of juist uniformere keuzes in worden gemaakt. Ook zal er in deel 5 worden gekeken naar algemene uitspraken die auteurs doen en de metareflecties die zij hier hebben op hun dankwoord en hun positie als auteur.

Op de aard van de boeken zal ik, wegens tijdgebrek, niet ingaan.

Hypothese

Mijn hypotheses zijn, zoals u kunt lezen, bij elke deelvraag/deelhoofdstuk verwerkt. Deze hypotheses zijn enerzijds gebaseerd op mijn eigen leeservaringen en de dankwoorden die mij toen opvielen. Anderzijds zijn deze stellingen gebaseerd op algemene noties uit het literaire veld. Over het algemeen zie je bijvoorbeeld dat auteurs opener zijn over hun privéleven dan vroeger en daarom verwacht ik dat zij hun ouders of dichtbij vrienden meer zullen bedanken, dan bijvoorbeeld auteurs als Gerard Reve, in een tijd met andere omgangsvormen, heeft gedaan. Ook zullen auteurs anno 2020 wellicht anders denken over hun positie als auteur dan in 2000. Deze noties zijn allebei weinig meetbaar, maar deze scriptie beoogt dit juist wel te gaan duiden.

Met een steekproef ben ik ook tot de hierboven genoemde hypotheses gekomen. Deze steekproef bestond uit de shortlists van de Libris Literatuurprijs van de jaren 2000, 2010 en 2020. Dat waren zes boeken per jaar. Van deze 13 boeken die destijds in totaal zijn ingekeken, de toptitels van dat jaar en daardoor enigszins representatief voor het geheel, hadden alleen twee boeken uit 2020 een dankwoord en vier boeken een ‘opgedragen aan,’ waarvan ook drie uit 2020. Mijn uitgebreide onderzoek moet nu verder gaan uitwijzen in hoeverre de steekproef en hypotheses kloppen.

2020

1. Introductie

De groslijst van de Libris Literatuurprijs 2020 bestond uit 196 ingezonden boeken, van 36 uitgeverijen. 191 daarvan zijn bij deze scriptie ingekeken en gecategoriseerd op hun dankwoord. Van deze 191 boeken bevatten 85 boeken een dankwoord, bijna de helft (44,5%). Voor het overzicht van de hele lijst en de gevonden resultaten zie bijlage 1.

Grote verscheidenheid valt op in deze lijst. Er zijn 47 debutanten, maar ook grote namen als Cees Nooteboom en Ronald Giphart staan ertussen. Ook inhoudelijk vallen de verschillen op; in titel, plaats en lengte en ook inhoudelijk; sommige auteurs zijn duidelijk en uitvoerig in hun omschrijving en dankbetuiging, anderen zijn eerder cryptisch of geven geen context voor hun dank. Schrijvers lijken inhoudelijk veel te spelen met hun dankwoord, zoals zal blijken bij deel 5. Sprake van strakke vormen of heteronormativiteit is er namelijk niet. Dat betekent inherent ook dat auteurs de ruimte krijgen van uitgevers om hun dankwoord vorm te geven zoals ze willen.

2. Dankwoorden bij verschillende uitgeverijen

Voor de groslijst van 2020 hebben 36 uitgeverijen boeken ingezonden. Van deze uitgeverijen waren er zeven uitgeverijen met 10 of meer ingezonden boeken op de lijst.

In bijlage 2 volgt een tabel met het procentuele aantal dankwoorden per uitgeverij van het totaal aantal ingestuurde boeken. Het gemiddelde aantal toevoegingen van een dankwoord over al deze uitgeverijen is 48,1%. Dit aantal is iets anders dan de 44,5% gemeten dankwoorden over de hele lijst, door de kleinere uitgeverijen die met één boek en één dankwoord procentueel een aantal keer 100% bijdragen.

Het gemiddelde aantal toevoegingen van een dankwoord bij de zeven grootste uitgeverijen van deze lijst ligt lager iets lager, 45,7%. Dat is dus wel net iets hoger dan het algemeen gemeten gemiddelde van 44,5%. Bij deze zeven uitgeverijen (Arbeiderspers, Atlas Contact, De Bezige Bij, Lebowski, Prometheus, Querido, Vrijdag) ligt het gemiddelde aantal dankwoorden bij zes van de zeven al hun boeken echter rond de 40%, met als uitschieter Lebowski met acht van de tien boeken (80%). Ook Prometheus scoort net iets boven het gemiddelde met negen van de 19 boeken met een dankwoord, omgerekend 47,4%.

Kleinere uitgeverijen laten over het algemeen vaker dankwoorden toevoegen. Van de uitgeverijen met één ingezonden boek (Anabasis, De Boekerij, Jurgen Maas, Marmer, Oevers, Unieboek en Wereldbibliotheek) hebben vier van de zeven uitgevers ook een dankwoord in

het desbetreffende boek. Ook uitgeverijen met twee tot negen boeken hebben over het algemeen procentueel meer dankwoorden dan het gemiddelde.

Opvallend zijn de uitgeverijen die alleen maar boeken hebben zonder dankwoorden. Dat zijn er in totaal zeven, waarvan De Kring met zijn zes ingezonden boeken en Cossee met vier boeken het meeste opvallen. Deze uitgeverijen lijken niet mee te doen aan het soms in (laten) voegen van een dankwoord.

De Geus en Meulenhoff liggen met hun boeken met dankwoorden allebei dicht bij het gemiddelde: De Geus heeft twee van de vijf boeken met een dankwoord en Meulenhoff drie van de tien. De twee auteurs bij De Geus met een dankwoord (Beck en Coolen) bedanken of noemen hun uitgeverij niet. Coolen lijkt wel professionele helpers te noemen, maar benoemt niet de baan of functie bij alle namen. Daartegenover staat dat bij Meulenhoff alle drie de auteurs (Beumer, Rozing en Wagner) wél hun uitgever bedanken. Deze meting staat daarom haaks op de uitspraak van Reinjan Mulder. Over het bedanken van uitgevers volgt meer onderzoek in deel 5.

3. Dankwoordengebruik bij beginnende en gevestigde auteurs

Voor dit onderzoek heb ik de verschenen boeken van alle auteurs van de groslijst opgezocht en genoteerd hun hoeveelste roman dit was voor hen op dat moment. Hierbij moet ik de kanttekening plaatsten dat sommige auteurs in andere velden ook al publicaties hadden die ik niet heb meegerekend, maar die wel invloed kunnen hebben op hun beginnersstatus of gevoel daarvan. Denk hierbij aan academische stukken, kinderboeken of dichtbundels.

	totaal	%	met een dankwoord	% van geheel van de categorie	% van totaal
debuut	48	25,1%	26	54,1%	30,6%
2-5 boeken	73	38,2%	35	47,9%	41,2%
6-9 boeken	25	13,1%	7	28,0%	8,2%
10+	45	23,5%	17	37,8%	20,0%

In deze tabel staat uitgewerkt hoeveel debuutromans er waren, en hoeveel boeken die voor auteurs tussen de twee tot vijf, zes tot negen of meer dan tien boeken vielen. Ook staat dat in procenten uitgedrukt. Vervolgens is bij deze categorisering uitgewerkt hoeveel dankwoorden er waren per categorie en hoeveel elke categorie bijdroeg aan het totaal aantal dankwoorden.

Auteurs die ergens tussen hun eerste en vijfde fictieboek inzaten representeren 71% van de auteurs die een dankwoord hebben toegevoegd, terwijl zij maar 63% van de totale lijst boeken representeren. Gemiddeld krijgt bij hun de helft van de boeken een dankwoord (respectievelijk 54,1% en 47,9%).

Gevestigde auteurs met 10 of meer boeken op zijn/haar naam representeerden 24% van de totale lijst, maar slechts 20% van de dankwoorden. Om te stellen dat gevestigde auteurs geen dankwoorden invoegen, is dus niet juist. Wel kunnen we op basis van deze gegevens stellen dat debutanten en beginners vaker een dankwoord toevoegen dan gevestigde auteurs. Tegelijkertijd valt ook te zeggen dat debutanten lang niet altijd een dankwoord invoegen, zij zitten met 54,1% niet ver van het algemene midden van 44,5%.

4. De onderliggende connectie tussen aan wie het boek wordt opgedragen en wie er wordt bedankt

Van de groslijst van 2020 worden 86 boeken opgedragen aan één persoon of aan meerdere personen. Dat getal ligt ongeveer gelijk met de dankwoorden, namelijk 85. Van de 196 boeken hebben 44 boeken een boek dat is opgedragen én hebben een dankwoord. Dat is 22,4 procent. Daarnaast representeren deze 44 boeken net iets over de helft van alle boeken met dankwoorden (85). Dat betekent ook dat er 42 boeken zijn die alleen maar zijn opgedragen aan iemand maar waarin niemand wordt bedankt en 41 boeken met alleen een dankwoord. Zie voor alle gevonden gegevens hierover bijlage 3.

Genette had niet geheel ongelijk toen hij de dankwoorden bij de opdragingen voorin een boek schaarde. Zo uitten drie auteurs hun dank al aan het begin van het boek: Vonne van der Meer met een “Dank vooraf” en Nore en Van Reen bedanken voorin het boek het Letterenfonds voor het subsidiëren van hun schrijven. Het Letterenfonds wordt vaker als sponsor genoemd in boeken. Vaak is dit ook een regel voorin het boek op de pagina bij de praktische informatie over het boek. Echter zijn auteurs niet verplicht dit vorm te geven als dank. Daarom is het opvallend dat deze auteurs dit daar zo hebben geformuleerd. De plaatsaanduiding voorin is dus geen heel gekke conclusie van Genette geweest.

Ook inhoudelijk zijn er overeenkomsten. Zo worden bij 14 van de boeken dezelfde persoon of personen genoemd. Ook is het een aantal keer waarschijnlijk, maar durf ik het niet met zekerheid te zeggen, door bijvoorbeeld een afkorting van een naam of een koosnaam of naam als vader en moeder. Als er een Maureen uitvoerig wordt bedankt in het dankwoord, is het waarschijnlijk dat de ‘voor M.’ dezelfde persoon is, maar dat is natuurlijk nooit zeker.

In deze tabel is goed te zien dat bijna alle boeken met zowel het paratekstuele element van opdragen als dankzegging zijn gebeurd bij debuterende (13) of beginnende (twee-vijf boeken: 34) auteurs. Slechts 11 gevestigde auteurs hebben beide opties toegevoegd.

Soms worden er in dankwoorden ook opdragingen nader verklaard. Peeters, Windmeijer en Van Dievel komen hier bijvoorbeeld nog op terug in hun dankwoord en geven meer context. Van Dievel bijvoorbeeld, draagt zijn boek op aan Rik Neerinckx (1963-2018). In zijn nawoord verklaart hij: “Grote dank aan Ingrid Michem, de dochter van een van de actievoerders uit die tijd, en aan haar inmiddels overleden echtgenoot Rik Geerinckx, aan wie ik dit boek opdraag.” (Van Dievel, 390). Deze Rik en zijn vrouw hebben Van Dievel dus geholpen met inhoudelijke informatie die hij heeft verwerkt in zijn fictieboek en van Dievel voelde zich daarom geroepen om hem zowel bij de opening als bij het sluiten van zijn boek te noemen.

Verhanneman en Van Dijk dragen het boek enkel achterin op in hun dankwoord. Beide op vrij abstracte wijze: Verhanneman vertelt hoe graag ze het boek als eerste aan haar vader had gegeven, Van Dijk draagt in de laatste zinnen van haar nawoord het boek als volgt op:

“Pallas leefde voor zijn kinderen nog voordat ze bestonden. Met liefde en in de geest van zijn verhaal draag ik dit boek op aan het prille, nog niet bestaande leven dat tijdens het schrijven van dit boek begon” (407). Van Dijk legt een link tussen de inhoud en het onderwerp van haar boek naar haar eigen leven.

5. De inhoud van het dankwoord

5.1 Titelaanduiding

Een constatering die tijdens dit onderzoek al snel was gemaakt was dat de inhoud van dankwoorden was dat de titel van het dankwoord nogal eens verschilde. Sommige auteurs gebruikten geen titel, anderen verwerkten het dankwoord in hun nawoord, verantwoording of colofon. Bijlage 4 geeft een overzicht van al het gesignaleerde titelgebruik uit de lijst van 2020.

De 85 dankwoorden hadden 17 verschillende titels, waarvan de meest voorkomende zijn: Dankwoord (19) en Dank (11). Daarnaast waren er veel dankwoorden zonder titel (14). Ook wordt het dankwoord aanzienlijk vaak gecombineerd met een ander paratekstueel element: 14 keer totaal wordt er dank uitgesproken in een verantwoording, colofon of aantekening zonder dat dit is aangekondigd in de titel. Acht keer combineert de schrijver deze mengelmoe van paratekstuele elementen in de titel (aankondiging) al. Deze combinaties zijn samen 22, waardoor je ook kunt zeggen dat dit de meest voorkomende categorie van dank uitspreken is. Uit deze meting kun je hierom stellen dat auteurs wel hun dank willen uiten, maar dat ze niet goed weten hoe en waaronder. Uniforme regels lijken er niet.

Ook qua lengte is er een groot verschil. Timmerij spant de kroon met een nawoord van vier en een halve pagina waarin de dankbetuiging ook verwerkt zit. Van Der Wiel houdt het slechts bij een enkel: “Met dank aan Thecla.” Het gemiddelde ligt echter tussen één en anderhalve pagina in.

Een ander element dat sommige auteurs toevoegen aan hun dankwoord (en/of gecombineerde andere vorm daarvan) is het ondertekenen met hun naam en/of plaats en datum. Dit doen vijf auteurs (Van Der Meer, Reugebrink, Van Der Wiel, Kluyver en Van Dievel).

5.2 Autonomie

Naast de daadwerkelijke dankzegging zijn er ook veel notities over het schrijverschap, de autonomie daarvan en de gedeelde verantwoordelijkheid van zo’n boek te vinden in de dankwoorden van de boeken uit de lijst van 2020. Maar liefst zes auteurs reflecteren in hun dankwoord op het beeld van de auteur als een solitair wezen dat altijd maar in zijn studeerkamer zit te pennen. Beumer, Coolen, Boogaard, Dijk, Giphart en Kluyver zeggen namelijk juist: Schrijven, of eigenlijk het publiceren van een boek, is geen eenzaam gebeuren, je kunt het niet zonder de hulp van anderen. Dijk omschrijft dit heel duidelijk:

“Het schrijven van een roman is, in tegenstelling tot wat veel mensen zich erbij voorstellen, niet helemaal een eenzame onderneming. Velen hebben mij in verschillende fasen van het schrijven bijgestaan.”

Ook Boogaard reflecteert: “Een boek schrijf je alleen. Toch maak je een boek met en dankzij anderen; vandaar dit dankwoord”

Janssen, Peeters en Os plaatsen juist een soort disclaimer bij hun dankwoord; hoewel ze een aantal mensen graag bedanken, benadrukken ze dat de verantwoordelijkheid van het boek alleen bij hen als auteur ligt.

Os: “Tegelijk: hoe onmisbaar al deze hulp ook is geweest, ik deel met niemand de verantwoordelijkheid voor de keuzes en eventuele fouten die ik in dit boek heb gemaakt.”

Maar liefst 13 auteurs geven aan dat zonder bepaalde personen hun boek er niet was geweest. Pauw vat dit als volgt samen: “It takes a village to raise a child. Iets dergelijks zou je ook over het schrijven van een boek kunnen zeggen.” De andere twaalf auteurs verwoorden het vaak letterlijker in een zin als “Zonder jullie geen boek: ...”

In totaal plaatsten in deze lijst en van de 85 dankwoorden ongeveer een kwart van de auteurs opgeteld een opmerking in hun dankwoord zoals die hierboven uiteen zijn gezet. Al deze opmerkingen laten één ding zien naast dankbaarheid: ze lijken met hun dankwoord iets te willen zeggen over hun positie als auteur. Het beeld van de auteur als eenzame schrijver wordt dankzij deze dankwoorden behoorlijk ontkracht. Ook het boek als soloproject lijkt niet meer zo gezien te worden. Auteurs geven meer erkenning aan vakmensen in het literaire veld en ook aan bijvoorbeeld de ontwerpers van hun boekcover. Wellicht realiseren auteurs zich dat daar ook veel artistiek talent en werk in zit, en zien zij hen bijna als collega of medekunstenaar binnen het bredere culturele veld.

Ook lijken auteurs over het algemeen veel steun te ontvangen uit hun omgeving, durven ze daar ook om te vragen en mensen op te zoeken met bepaalde kennis of ervaringen. Auteurs lijken te beseffen dat zij een best veeleisende baan hebben, waar hulp van anderen dan ook onmisbaar bij is.

5.3 Inhoud van het dankwoord gecategoriseerd

Tijdens het invullen van de eerste tabel van Pecoskie en Desrocher uit “Inner circles and outer reaches” bij deze Nederlandse casus leidden hun definities tot overlappingsen en stukken dank die bij meer van hun categorieën zouden kunnen passen. Sommige mensen die bedankt werden waren bijvoorbeeld zowel een inspiratie als dat ze een verhaal of ervaring deelden. Weer anderen deelden hun ervaring vanuit een bepaald beroep met de auteur; valt dat dan onder een *skill* of *knowlegde*, of onder *sharing an experience*? Daarom is er hier voor gekozen om de termen, naast ze te vertalen, zo te omschrijven:

- Individuele mensen die actief hebben bijgedragen aan de (fysieke) totstandkoming van het boek door middel van hun baan in het literaire veld.
- Individuele mensen die, door het delen van hun kennis, expertise of verhaal, hebben geholpen tot de inhoudelijke totstandkoming van de tekst.
- Individuele mensen die een inspiratiebron zijn geweest, of een idee hebben geopperd voor het boek.
- Individuele mensen als meelezers.
- Individuele mensen als supporters.
- Individuele mensen genoemd om niet-traceerbare redenen (alleen een naam).
- Individuele mensen genoemd om cryptische of overige redenen.

Onder categorie één vallen alle uitgevers, redacteuren, literaire agenten, vormgevers en meer. Hoewel het hun baan is hun bijdrage aan de totstandkoming van het boek te leveren, acht de auteur het toch belangrijk om hen met naam en bijdrage te vernoemen.

Onder categorie twee, de individuen die hun kennis en expertise hebben gedeeld met de auteur, vallen alle mensen die geholpen hebben bij de totstandkoming van de tekst, door middel van het verschaffen van informatie. Deze mensen hebben in wezen geholpen bij het denkpatroon van de auteur en helpen vaak met een feitelijke check van bijvoorbeeld medische gegevens die in het boek voorkomen. Ook kunnen ze de auteur hebben meegenomen naar een plek of iets hebben gedemonstreerd. Al deze acties hebben ervoor gezorgd dat bepaalde landen, sporten, handelingen of andere dingen zijn gaan leven bij de auteur, zodat ze op papier konden worden gezet.

Onder categorie drie vallen mensen die bij naam als inspiratiebron worden genoemd. Deze mensen hebben, bewust of onbewust, gediend tot het vormgeven van een personage, gebeurtenis of verhaallijn in het genoemde boek.

De categorieën meelezers en supporters zijn onveranderd overgenomen. Ook de categorie voor onduidelijke dank over, maar deze wordt hier aangepast naar niet-traceerbaar, oftewel, dank zonder reden. Verder wordt er een categorie ‘overig’ toegevoegd, waar cryptische dankwoorden onder worden geschaard. Soms worden mensen wel duidelijk bedankt voor iets, maar voor iets dat buitenstaanders en lezers niet begrijpen, of voor iets anders dat niet in de nu uiteengezette categorieën blijkt te vallen.

Bij het indelen van de inhoud van de dankwoorden merkte ik dat, hoewel mijn definities goed afgebakend zijn, er toch nog veel genoemde individuen tussen de categorieën in blijven vallen. Vooral als er wordt gekeken vanuit het perspectief van een gewone lezer kun je zeggen dat auteurs best vaak cryptisch zijn in hun omschrijvingen. Enkele voorbeelden waarbij een keus gemaakt moet worden zijn:

1. Er wordt een redacteur bij naam en functie bedankt, maar niet waarvoor.
2. Er wordt een redacteur bij naam en functie bedankt, maar wegens “support en vertrouwen”.
3. Er wordt iemand bedankt zonder context, waarvan ik als literatuurwetenschapper en -kenner weet dat dit een redacteur of uitgever is, maar dat blijkt niet uit de tekst van het dankwoord.
4. Er worden mensen bedankt voor hun kritiek, waarbij ik uit de context niet kan opmaken of dit mensen waren van de uitgeverij of dat dit meelezers waren. Deze mensen heb ik eigenlijk altijd bij meelezers ingedeeld, al vermoed ik dat dit een enkele keer in werkelijkheid ook professionele medewerkers kunnen zijn geweest.
5. Er worden mensen bedankt waarbij het verschil tussen inspiratiebron en verhaal delen erg klein is.
6. Er worden mensen bedankt die dicht bij de auteur staan, maar we weten niet waarvoor. Verwoordingen hiervan waren vaak “de liefste” of “bondgenoot”. Soms worden ze ook enkel bedankt voor “geduld”. Deze mensen heb ik toch onder de categorie overig moeten scharen.
7. Er worden mensen van bepaalde organisaties bedankt, maar omdat ik het boek niet heb gelezen, weet ik niet altijd of dit onder het kopje kennis/expertise valt of onder inspiratie of meelezen. Dat is natuurlijk mijn ‘gebrek’ bij dit onderzoek.

Deze tabel en lezing is daarom grotendeels gebaseerd op een eerste indruk en op een kritische close reading van de tekst. Ook al weet ik soms beter, als een redacteur wordt bedankt voor support en vertrouwen bijvoorbeeld, dan schaar ik diens naam toch onder het kopje ‘supporter,’ niet bij de fysieke bijdrage. Hierdoor is de categorie ‘overig of cryptisch’ ook redelijk groot, de letterlijke bewoording van de auteur is ontoereikend om iemand als supporter of meelezer te zien.

Punten 1-3 maken dat de tweede tabel van Desrochers en Pecoski juist zo relevant. Hiermee kan verder worden onderzocht hoe medewerkers van de uitgeverijen worden bedankt.

Wellicht zijn zij destijds ook tegen deze zelfde punten aangelopen en bedachten ze daarom ook deze tabel. Zie de uitgewerkte gevonden gegevens in bijlage 5.

Wat deze uiteenzetting hierdoor vooral laat zien is dat auteurs niet heel duidelijk zijn wie ze bedanken en waarvoor. Als we weer teruggaan naar de casus van de groslijst van de Libris Literatuur Prijs van 2020 zien we dat in 28 boeken worden namen worden genoemd zonder verdere uitleg. Ook de auteurs met een cryptische context of een overig bedankje, 40 in totaal, zijn er nogal wat. Maar liefst acht boeken hebben dankwoorden waarin individuen zowel om onbekende als om cryptische en/of overige redenen worden genoemd (deze waren van auteurs Beck, Geus, Giphard, De Kluyver, Möring en Sahadat).

Er is ook sprake van inside-jokes of referenties aan bepaalde, voor lezers onbekende, gebeurtenissen in een aantal dankwoorden. Een voorbeeld hiervan is de volgende zin uit het dankwoord van Annemarie Haverkamp: “Een laatste woord van dank gaat naar mijn dierbare vader, de timmerman die als een van de weinigen nog weet hoe je een trap moet maken.” Ik heb als buitenstaander echt geen idee waar dit over gaat. Tegelijkertijd kan dit ook, zoals ik al eerder noemde, liggen aan het feit dat ik de boeken niet heb gelezen. Wie weet is dit een opmerking geweest die betrekking heeft gehad tot de inhoud van het boek. Helaas is er geen tijd om binnen deze scriptie al deze cryptische dankwoorden nader te gaan onderzoeken door ook de rest van het boek in te duiken.

Haverkamp

Daar tegenover staan boeken die heel duidelijk zijn in hun omschrijvingen. 24 auteurs hebben geen onduidelijke of overige redenen van dankzegging toegevoegd. Overigens kwam dat bij twee van deze 25 auteurs doordat ze überhaupt geen individuen bedankten. Deze auteurs, Annel de Noré en Femke Vindevogel, bedankten beide alleen hun fonds en literair agency in het algemeen.

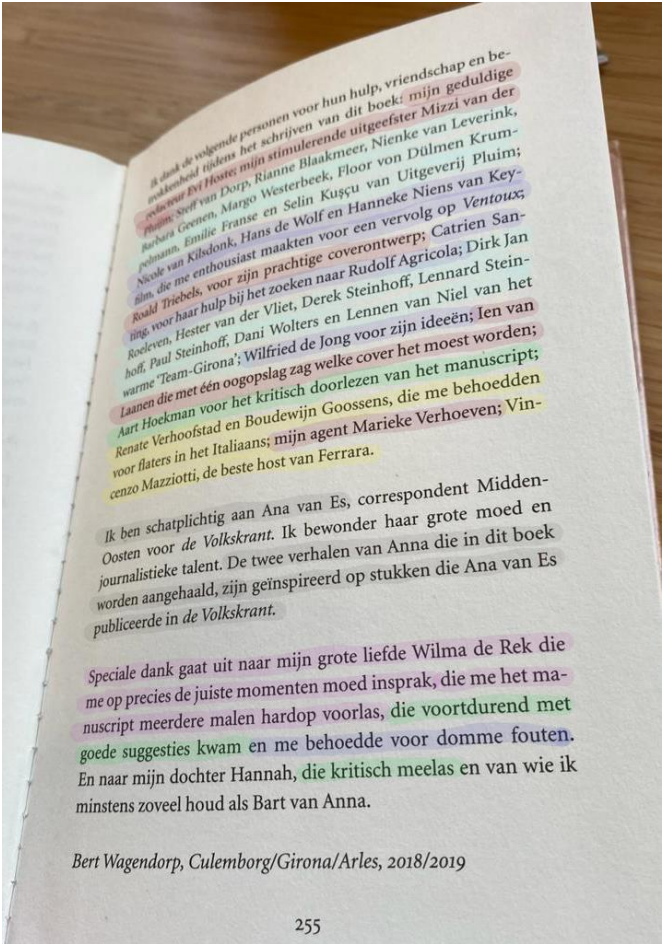
Meelezers zijn in totaal 45 keer bedankt door auteurs in 2019. Dit was de meest voorkomende categorie van dank. Op de tweede plaats volgen de mensen die auteurs hebben geholpen door het delen van kennis, expertise of verhalen met 36 bedankjes. Mensen van uitgeverijen worden voor hun fysieke bijdrage in totaal 35 keer bedankt. Dat is vaker dan de supporters, met 28 keer. Dit ligt echter waarschijnlijk aan het feit dat veel van de supporters vanwege de verwoording ook als meelezers zijn gerekend of onder overig zijn geschaard. Ook zullen zij als vanzelfsprekend door auteurs zijn genoemd zonder context.

De minst gebruikelijke manier van dankzegging was die voor opgedane inspiratie. 22 keer bedankten auteurs hiervoor. Hoewel inspiratie soms maar voor een klein stukje van het verhaal kan zijn, is het voor te stellen dat je als auteur zelf de verantwoordelijkheid en trots voor het idee van je verhaal wilt dragen en dat je daarom inspiratiebronnen minder snel zult noemen.

Vijf auteurs gingen tot het “extreme” en verwerkten in hun dankwoord alle categorieën (onduidelijk en overig hier niet bij meegerekend). Je zou kunnen zeggen dat zij het ultieme dankwoord hebben geschreven. Van deze vijf was Bert Wagendorp degene die als enige ook nog eens zowel mensen om onduidelijke redenen als om overige redenen heeft genoemd. Zijn dankwoord is hier als voorbeeld uitgewerkt.

Bij sommige stukken zou je een andere keus kunnen maken. Je ziet bijvoorbeeld enkele namen die bij Uitgeverij Pluim horen, deze schaarde ik echter door het gebrek aan hun daadwerkelijk genoemde bijdrage onder het kopje zonder context. Ook kun je de overige of cryptische stukken misschien anders interpreteren. Je ziet verder dat mensen dicht bij de auteur, zoals ‘grote liefde’ Wilma de Rek voor een auteur meerdere soorten hulp en steun heeft geboden en voor wordt bedankt. Dit alles maakt een dankwoord een moeilijk te onderzoeken en te interpreteren stuk tekst.

- Rood = fysieke bijdrage
- Blauw = zonder context
- Paars = overig/cryptisch
- Groen = meeleezer
- Geel = kennis/expertise/verhaal
- Grijs = inspiratie
- Roze = support

De auteurs die hun uitgever en/of redacteur bij naam hebben bedankt worden verder uitgewerkt in de tweede tabel van Pecoskie en Desrocher:

Publishing staff

The publishing staff, key in making the book become a cultural object suitable for distribution, is featured in the data as a category in its own right, even as the dual pattern of expertise and support emerges again (see Table 4).

Table 4. Books featuring acknowledgements of publishing staff

Author, Title (short form)/Language, GG Category	As experts	As support	For reasons undefined or cryptic	Publishers of earlier versions or excerpts
--	------------	------------	----------------------------------	--

Dit is in deze scriptie als volgt vertaald:

- Als experts
- Als supporters
- Voor onbekende of cryptische redenen
- Als uitgevers van eerdere of andere versies

De laatste categorie wordt in Nederlandse fictie, voor zover er in deze casus te zien valt in ieder geval, vaak ondergebracht onder het kopje ‘colofon’ en soms ook onder de verantwoording. Naar mijn weten wordt dus vaak aan de lezer wel gemeld dat er dus eerdere of andere versies van het huidige werk hebben bestaan en ook in welk blad of bij welke uitgeverij die toen zijn gepubliceerd, maar hiervoor wordt niet bedankt. Om deze reden is deze categorie hier weggelaten. In hun casus komt het, interessant genoeg, wel bij vijf van de 23 boeken voor.

De tabel was met de casus van de groslijst van 2020 in te vullen met 39 boeken. Zie hiervoor bijlage 6. Dit zijn er zeven meer dan dat er aangekruist waren in de ‘fysieke bijdrage’ categorie uit de vorige tabel, omdat daar nog een enkele keer wel een redacteur werd bedankt, maar bijvoorbeeld om vage redenen of om support. Deze dankwoorden worden hier natuurlijk op eenzelfde manier weer op ingedeeld.

Redacteuren en uitgevers zijn in totaal 25 keer bedankt voor hun kennis en beroepsgerelateerde geboden hulp. Acht keer zijn zij bedankt als supporter. 15 keer zijn zij bedankt om onduidelijke of overige redenen. Meestal was het vooral dat er meer namen van een uitgeversteam werden benoemd, zonder verdere reden. Een enkele keer ging het om iets anders, zoals bij Wagner, die zijn uitgever bedankte omdat die hem als schrijver had ontdekt.

Deze korte uiteenzetting laat zien dat de publicerende auteurs in 2019 vooral willen laten blijken hoe dankbaar ze zijn voor de professionele begeleiding van hun boek. Tegelijkertijd spreekt uit veel dankwoorden ook het fijne contact en de vage scheidslijn tussen professionele ondersteuning en gewoon enthousiasme en support van mens tot mens.

2010

1. Overzicht

De groslijst van de Libris Literatuurprijs 2010 bestond uit 206 ingezonden boeken, van 42 uitgeverijen. 200 daarvan zijn bij deze scriptie ingekeken en gecategoriseerd op hun dankwoord. Van deze 200 boeken bevatten 52 boeken een dankwoord, iets meer dan een kwart (26,0%). Het overzicht is te vinden bij bijlage 7.

2. Dankwoorden bij verschillende uitgeverijen

Voor de groslijst van 2010 hebben 42 uitgeverijen boeken ingezonden. Van deze uitgeverijen waren er acht uitgeverijen met tien of meer ingezonden boeken op de lijst. Dit jaar vond de fusering van uitgeverijen Atlas en Contact tot uitgeverij Atlas Contact plaats. Opgeteld zijn de drie uitgeverijen goed voor 25 boeken van de lijst. Ook bestaat op dit moment zowel uitgeverij Meulenhoff als uitgeverij Meulenhoff | Manteau.

In bijlage 8 is een tabel met het procentuele aantal dankwoorden per uitgeverij van het totaal aantal ingestuurde boeken te vinden. Het gemiddelde aantal toevoegingen van een dankwoord over al deze uitgeverijen is 31,4%. Dit aantal is iets anders dan de 26,0% gemeten dankwoorden over de hele lijst, door de kleinere uitgeverijen die met één boek en één dankwoord procentueel een aantal keer 100% bijdragen.

Het gemiddelde aantal toevoegingen van een dankwoord bij de acht grootste uitgeverijen van deze lijst ligt lager, namelijk 18,5%. Dit komt onder andere door het gebrek aan dankwoorden bij uitgeverij Atlas (0/10), en het lage gemiddelde bij uitgeverij De Geus (1/11). De dankwoorden van uitgeverijen Atlas, Contact en de gefuseerde Atlas Contact zijn ook minimaal: slechts twee van de 25 boeken bevatten een vorm van dankzegging. Dat is 8% van hun boeken. Dit is in vergelijking met de cijfers van de lijst van 2020 een groot verschil; toen was hun gemiddelde 45,7%. Hier kun je in 10 jaar spreken van een grote stijging.

Als we de lijst van 2010 verder gaan vergelijken met die van 2020 valt er verder met betrekking tot de uitgeverijen nog een aantal dingen op. Allereerst lijken er in 2010 nog aanzienlijk meer uitgeverijen te zijn die structureel geen dankwoord (laten) toevoegen: in 2020 zijn dit 7 uitgeverijen, in 2010 nog 15. Uitgeverij Cossee lijkt hier onder andere constant in, zowel in 2010 als in 2020 dragen ze vijf boeken aan, alle tien zonder dankwoord.

Uitgeverij Lebowski lijkt een groei door te hebben gemaakt en gaat van twee inzendingen in 2010 naar 10 inzendingen in 2020. In 2010 hadden beide boeken echter geen woord van dank,

terwijl ze in 2020 bovengemiddeld hoog bijdragen aan de dankzeggingen met acht dankwoorden.

De andere uitgeverijen lijken mee te gaan in de algehele stijging van dankuitingen, en stijgen bijna allemaal licht. Deze trend is andersom bij uitgeverijen Podium en Passage, waar zij in 2010 nog respectievelijk twee van de drie en één van de vier boeken inzonden met een dankwoord, waren er van dankwoorden bij hen in 2020 geen spoor meer te bekennen.

Als we kijken naar De Geus met één van de elf boeken met een dankwoord, Meulenhoff met vijf van de acht boeken en Meulenhoff | Manteau met twee van de zes boeken met een dankwoord, kan de uitspraak van Rein-Jan Mulder nog meer in twijfel worden getrokken. Meulenhoff scoort ver boven het gemiddelde en De Geus juist ver eronder. Zoals hij zelf ook zegt, lijkt de keus van de auteur hier waarschijnlijk een grote rol te hebben gespeeld.

Concluderend valt naast algehele stijging vooral grotere uitgeverijen Atlas Contact en Lebowski op door hun flinke dankwoordstijging.

3. Dankwoordengebruik bij beginnende en gevestigde auteurs

	totaal	%	met een dankwoord	% van geheel van de categorie	% van totaal
debuut	53	26,5%	19	35,8%	36,5%
2-5 boeken	86	43,0%	26	30,2%	50,0%
6-9 boeken	29	14,5%	5	17,2%	9,6%
10+	32	16,0%	2	6,3%	3,8%

In elke uitgegeven-boeken-per-auteur categorie is tussen 2010 en 2020 sprake van een stijging. Wederom zien we dat de debuut en beginnersklasse tot en met vijf boeken goed zijn voor het gros van de dankwoorden, namelijk 86,5%. In 2020 zakt dit wel naar 71,8%.

Net als in 2020 zien we dat in 2010 de beginnende auteurs met twee tot vijf boeken op hun naam de grootste bijdragers zijn aan zowel de grote groslijst als aan de dankwoordenmetingen. Het aandeel van auteurs tussen de zes en negen boeken en auteurs met tien of meer boeken is wel omgedraaid; waar de dankwoorden in 2010 steeds minder worden

naarmate de ervaring stijgt, representeert de tien-plus groep auteurs in 2020 een groter aandeel dankschrijvers dan de zes tot negen auteurs.

We zien duidelijk dat de debutanten wederom relatief het vaakst een dankwoord toevoegen, dit doet namelijk 35,8% van de debutanten. In 2020 stijgt deze waarneming naar 54,1%. Het gemiddelde aantal dankwoorden neemt in 2010 neemt steeds meer af en gevestigde auteurs met tien of meer boeken voegen in 2010 amper een blijf van dank toe, slechts 6,3%. Dat is een groot verschil met de gemiddelde 37,8% in 2020.

4. De onderliggende connectie tussen aan wie het boek wordt opgedragen en wie er wordt bedankt

Van de groslijst van 2010 worden 65 boeken opgedragen aan één iemand of meerdere mensen. Zie voor alle gegevens bijlage 9. Dat getal ligt iets boven dat van de dankwoorden, namelijk 52. Van de 200 boeken hebben 21 boeken een boek dat is opgedragen én een dankwoord. Dat is 10,5% van de totale lijst, een stuk lager dan de 23% van 2020. Van het aantal boeken met dankwoorden, 52, zijn er 21 boeken die ook een opdracht hebben. Dat is 40,4%. In 2020 stijgt dit aantal naar 61,2% (44/85). Hoewel de combinatie van beide elementen in 2010 dus al veel voorkomt, lijkt dit verder te stijgen en vaker voor te komen in 2020.

In 2010 zijn er ook zes auteurs die hun dank vooraf in hun boek hebben geplaatst, namelijk Keteleer, Truijlo, Brabander, Crom, Ecury, en Wolf.

Inhoudelijk zijn er ook enkele overeenkomsten. Van de 21 boeken met beide paratekstuele elementen worden vier keer inhoudelijk dezelfde mensen of groepen mensen genoemd.

Daarnaast was er bij Jol de Jongs boek *Cohn jood vals* waarschijnlijk sprake van een koosnaam voorin het boek en een volledige naam achter in het boek bij de dankzegging. In 2020 waren dit er 14.

Net als in 2020 valt in de tabel goed af te lezen dat vooral debutanten en beginnende schrijvers bijdragen aan deze 21 boeken met beide elementen: 10 debutanten en negen schrijvers met twee tot vijf boeken op hun naam voegden beide opties in. Kan men hier spreken van jeugdig enthousiasme?

5. De inhoud van het dankwoord

5.1 Titelaanduiding

In de groslijst van 2010 zijn er 14 vormen van titelduiding gevonden waaronder de dankbetuigingen vielen. Zie bijlage 10. Net als in 2020 zijn de grootste aandeelhouders hierin

“Dankwoord”, “Verantwoording” en de dankbetuigingen zonder titel. Echter is de categorie “Verantwoording” nu de grootst aanwezige.

In vergelijking met 2020 vallen twee dingen op. Allereerst zijn er drie auteurs geweest die in de titel het woord auteur of schrijver hebben gebruikt. Dit zie ik niet terug in 2020. Daarnaast zijn er in vergelijking met 2020 minder titels die meerdere functies moeten duiden, zoals de verantwoording/dankwoord combinatie veel voorkwam.

Dit is deels echter een vertekend beeld. Veel van de getelde dankwoorden van 2010 vallen onder de verantwoording, maar zijn hier maar minimaal aanwezig. Bij veel boeken was er ook twijfel of het ook wel écht een dankwoord was of puur een verantwoording, door omslachtig woordgebruik als “ik ben schatplichtig geweest aan” of “ik heb dankbaar gebruik gemaakt van.”

Net als in 2020 ondertekenden enkele auteurs hun dankwoord (en/of de plek waar het dankwoord stond). Dat waren in 2010 negen auteurs.

5.2 Autonomie

Baath's zegt voor ze aan haar daadwerkelijke dankwoord begint iets interessants: “Op voorhand had ik me voorgenomen geen dankwoord te schrijven, uit vrees iemand over het hoofd te zien. Maar het boek zou niet volledig zijn zonder dit.” Hierin kun je zowel haar persoonlijke drang om een dankwoord te schrijven lezen, maar ook het idee dat een dankwoord echt in een boek moet, voor haar althans.

Anbeek, De Jong, Launspach, Naegels en Wevers construeerden in hun dankwoord weer een zin in de trant van “Dit boek had ik niet kunnen schrijven zonder de hulp van...”

Ceustermans reflecteert ook op de positie van de roman als soloproject: “Ik geloof niet in de mythe van de uitsluitend aan tot eigen brein ontsproten en volstreekte eenzaamheid totstandgekomen roman, dus ik wil graag de volgende personen bedanken voor hun hulp tijdens de voorbije maanden en jaren:...”

Hulst concludeert in haar verantwoording met dank: “Elk tekortschieten is terug te voeren op slechts één persoon: de auteur zelf.” Ook Naegels haalt zijn verantwoordelijkheid en de omschakeling van feit naar fictie aan: “Het spreekt voor zichzelf dat mijn verbeelding zo aan de haal is gegaan met hun ervaringen dat niemand van hen kan worden aangesproken op de inhoud van dit boek.”

Ook in de boeken van de lijst van 2010 zien we net als in 2020 een besef en drang bij auteurs om te reflecteren op hun positie als einzelgänger en tegelijk als eindverantwoordelijke. Het zijn wel, ook procentueel gezien, minder opmerkingen dan in 2020.

5.3 Inhoud van het dankwoord gecategoriseerd

Ook de lijst van 2010 is met betrekking tot diens gelezen dankwoorden ingedeeld in de tabellen en categorieën van Pecoskie en Desrochers. De tabellen en gegevens zijn te vinden in bijlages 11 en 12.

De 52 dankwoorden zijn vooral onduidelijk (19 keer) of cryptisch (21 keer). In vergelijking met 2020 zijn er veel meer boeken waar simpelweg geen of heel weinig context wordt gegeven. De cryptische dankwoorden zijn wat hoog doordat auteurs veel gebruik maakten van termen als ‘meedenkers,’ ‘geloof’ of ‘vertrouwen.’ Zoals af te lezen valt in de tabel hadden veel dankwoorden ook enkel deze twee of een van deze twee categorieën in hun dankwoord. In vergelijking met 2020 zijn er veel minder categorieën per boek aangekruist.

Alle categorieën liggen verder vrijwel gelijk in aantallen, met fysieke bijdrages 17 keer, kennis/expertise/verhaal 16 keer, meelezers 15 keer en support 16 keer. Alleen inspiratiebronnen zijn er minder genoemd en bedankt; slechts zeven auteurs gaven hier kennis van in hun dankwoord. Hetzelfde zagen we gebeuren in 2020. Deze categorisering laat zien dat auteurs mensen bedanken om geheel verschillende redenen. Sommige auteurs houden het professioneel, anderen hebben het vooral over de steun, toeverlaat en andere

De auteurs die hun uitgever en/of redacteur bij naam hebben bedankt worden verder uitgewerkt in de tweede tabel, zie bijlage 12.

Opvallend genoeg bedanken de auteurs van de boeken van de lijst van 2010 bijna uitsluitend hun redacteurs en uitgeverij vanwege professionele redenen. Een enkele keer was het onduidelijk waar deze mensen voor werden bedankt.

2000

1. Overzicht

De groslijst van de Libris Literatuurprijs 2000 bestond uit 168 ingezonden boeken van 28 uitgeverijen. 157 daarvan zijn bij deze scriptie ingekeken en gecategoriseerd op hun dankwoord. Van deze 157 boeken bevatten 25 boeken een dankwoord, slechts 15,9%.

Overigens valt het bij deze lijst op dat alle 11 boeken die niet beschikbaar waren bij de Koninklijke Bibliotheek, boeken waren van Vlaamse uitgeverijen Manteau en Halewyk. Dat terwijl sommige andere boeken van Manteau uit deze lijst wel beschikbaar waren.

2. Dankwoorden bij verschillende uitgeverijen

Voor de groslijst van 2000 hebben 28 uitgeverijen boeken ingezonden. Van deze uitgeverijen waren er zeven uitgeverijen met 10 of meer ingezonden boeken op de lijst.

Hieronder volgt een tabel met het procentuele aantal dankwoorden per uitgeverij van het totaal aantal ingestuurde boeken. Het gemiddelde aantal toevoegingen van een dankwoord over al deze uitgeverijen is 17,1%. Dit aantal is iets anders dan de 15,9% gemeten dankwoorden over de hele lijst, door de kleinere uitgeverijen die met één boek en één dankwoord procentueel een aantal keer 100% of 0% bijdragen.

Het gemiddelde aantal toevoegingen van een dankwoord bij de zeven grootste uitgeverijen van deze lijst ligt lager, 11,3%. Deze zeven uitgeverijen (Contact, De Arbeiderspers, De Bezige Bij, Meulenhoff, J.M., Prometheus, Querido Em., Veen, L.J.) hebben vaak maar één of twee boeken met dankwoorden dat jaar.

Opvallende uitgeverijen zijn verder uitgeverij Conserve, met drie van de drie ingezonden boeken met een dankwoord, en uitgeverij Podium, met zeven ingezonden boeken en nul dankwoorden. Deze twee uitgeverijen lijken het uiterste van de keuzes die uitgeverijen te maken te weergeven. Uitgeverij Passage lijkt ook bovengemiddeld veel dankwoorden in te voegen, met drie van de vier boeken met een dankwoord.

Kleinere uitgeverijen laten, in tegenstelling tot 2020, bijna nooit een dankwoord toevoegen. Uitgeverijen met één tot drie ingezonden boeken, 15 in totaal, hebben er 13 geeneen met een dankwoord. Uitzonderingen zijn de al genoemde uitgeverij Conserve en uitgeverij De Geus (met één van de drie boeken met een dankwoord).

Als we dit jaar naar uitgeverijen De Geus en Meulenhoff kijken, scoren ze allebei redelijk laag. De Geus met 33,3%, en Meulenhoff met 16,7%. Meulenhoff ligt hier dicht bij het

gemiddelde van de lijst van 2000, De Geus stijgt hier bovenuit. Hier lijkt de opmerking van Reinjan Mulder wel mee in lijn te liggen. Of de uitgevers en redacteurs inhoudelijk worden bedankt, komt terug in deelhoofdstuk 5.

3. Dankwoorden bij beginnende en gevestigde auteurs

	totaal	%	met een dankwoord	% van geheel van de categorie	% van totaal aantal dankwoorden
debuut	43	27,3%	4	9,3%	16,0%
2-5 boeken	65	41,4%	16	24,6%	64,0%
6-9 boeken	22	14,0%	1	4,5%	4,0%
10+ boeken	27	17,2%	4	14,8%	16,0%

Net als bij de andere twee lijsten, zijn in de groslijst van 2000 de auteurs met twee tot vijf boeken op hun naam het meest aanwezig. Ook zijn zij verantwoordelijk voor de meeste dankwoorden: maar liefst 16 van de 25 dankwoorden (64%) komen van deze auteurs.

In dit jaar ligt het aantal dankwoorden per categorie hierdoor ook het meest uit elkaar. De debutanten dragen opvallend genoeg weinig bij aan de dankwoorden, slechts vier van de 43 auteurs voegde er een toe (9,3%). Voor het eerst zien we hierdoor ook dat de kans van het invoegen van een dankwoord niet afneemt, maar juist stijgt naarmate een auteur meer boeken schrijft.

4. De onderliggende connectie tussen aan wie het boek wordt opgedragen en wie er wordt bedankt

Van de 25 dankwoorden, waren er 15 boeken die daarnaast waren opgedragen aan iemand. In totaal zijn er in deze lijst 59 boeken voor, aan, of ter nagedachtenis van iemand of meerdere personen. Dat is ruim het dubbele aantal van de dankwoorden en dit ligt bijna gelijk met het aantal uit 2010 (64).

15 van de 25 boeken met beide paratekstuele elementen is ruim de helft van de dankwoorden dit jaar. 15 van de 157 is 9,6%. In 2010 is dit 10,5%, in 2020 22,4%. Hier vindt dus een stijging plaats.

Bij deze 15 boeken valt dit jaar iets op. Maar liefst zeven boeken hebben deze toevoegingen op dezelfde pagina. Vijf auteurs plaatsten hun dank voorin, samen met hun ‘voor’ of ‘ter nagedachtenis.’ Dit zijn de boeken van Hanny Alders, Russel Artus, Rob van Olm, Charles den Tex en Pim Wiersinga. Bij Wiersinga ging het ook nog eens om dezelfde persoon.

Robert Haasnoot en Theodor Holman droegen hun boek allebei op aan het einde van hun dankbetuiging.

Daarnaast maakte één auteur de ultieme combinatie: op de gebruikelijke plek voorin waar een boek kan worden opgedragen zette Jan Roelof van der Spoel daar: “Dankzij Marian.” Dit laat niet alleen de onderlinge link tussen opdraging en dank goed zien, maar ook de fluïditeit van de plek, ruimte, aandacht en context van een dankwoord.

Zoals genoemd staat er in het boek van Pim Wiersinga een ‘voor’ en een dankwoord op dezelfde pagina, die ook nog eens dezelfde persoon betrof, namelijk ene Marinette Haitsma. Waarom die persoon zo belangrijk was voor Wiersinga komen we niet te weten. In nog drie boeken komen dezelfde mensen voor zowel in het opdragen van het boek als in het stuk met de dankbetuigingen. Bij deze drie auteurs waren deze gegevens wel verspreid tussen het begin en het eind van het boek. Dit waren Frank Adam, Elisabeth Keesing en Lulu Wang.

5. De inhoud van het dankwoord

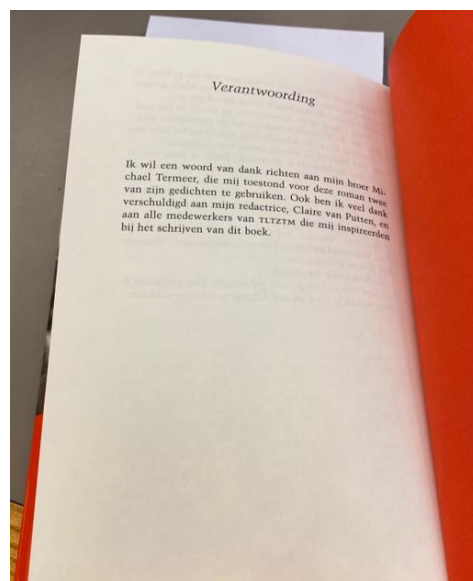
5.1 Titelaanduiding

In de lijst met boeken van de groslijst van het jaar 2000 zijn er 10 titelaanduidingen gevonden voor de dankwoorden, 10 titelaanduidingen waaronder het dankwoord viel in ieder geval. 10 titelaanduidingen bij 25 dankwoorden duidt wederom op grote verscheidenheid; niet veel boeken gebruiken dezelfde titelvorm.

De meeste auteurs geven geen titel aan hun dankzegging. Hierbij moet gezegd worden dat de meeste van deze acht boeken hun dankwoord voorin hadden geplaatst in kleine letter tussen andere informatie, zoals besproken bij deel 4. Dat is een mogelijke verklaring hiervoor.

Overigens zien we dit ook in 2010 en 2020.

Daarnaast is er net zoals in 2010 en 2020 te zien dat bij veel boeken het dankwoord onder de verantwoording is geplaatst. Soms was dit ook een vrij bijzondere keus, omdat het stuk tekst enkel dankzegging was en weinig tot niet ging over bronnen om te verantwoorden, zoals bij Termeer.

Termeer

5.2 Overige uitspraken van auteurs

Twee auteurs doen een opvallende uitspraak in hun dankwoord, dat iets zegt over hun positie als auteur.

Mendes wijst op de eindverantwoordelijkheid van hem als auteur: “Als ik hun hulp en wijze bedenkingen geen recht doe, dan ligt de fout bij mij, niet bij hen.” Haaf bedankt de lezers van haar vorige boeken. De 25 getelde dankwoorden gaan verder niet in op autonomie of het concept auteurschap.

5.3 Inhoud van het dankwoord gecategoriseerd

De 25 boeken van de groslijst van 2000 zijn in categorieën verwerkt in de tabel te vinden in bijlage 17.

Wat valt op aan deze inhoudelijke uiteenzetting? Allereerst, alle 25 auteurs hebben individuen bij naam genoemd. Geen enkel boek heeft geen categorie van deze tabel.

De meest gebruikte vorm van bedanken is die van mensen die hun kennis of expertise hebben laten zien of hebben ingezet voor de auteur en diens boek. 12 van de 25 auteurs bedanken dat soort mensen met naam, en vaak beroep/achtergrond.

Negen van de 25 auteurs hebben onduidelijke of helemaal geen redenen gegeven bij het bedanken van een aantal mensen. Ook dit waren vaak de auteurs die hun dank kort voorin het boek hadden geplaatst.

De andere vier categorieën zijn allemaal vijf keer gebruikt. Ik had al deze categorieën eigenlijk wel hoger verwacht. Bijvoorbeeld de supporters thuis, het lijkt mij niet

ongebruikelijk om die te bedanken, maar het gebrek hieraan spreekt over een zekere formaliteit van de dankwoorden in 2000.

5.4 Uitgevers en redacteurs die worden bedankt

auteur	titel	experts	supporters	onduidelijk	
Eggels, Elle	Het godencomplot	1	1	0	
Glastra van Loon, Karel	De passievrucht	1	1	0	onbekend wie het is verder
Keesing, Elisabeth	Conform afspraak	1	0	0	onbekend wie het is verder
Termeer, Elizabeth	De dans van de dochters	0	0	1	inspireerders
Wang, Lulu	Het tedere kind	1	0	0	

Elle Eggels en Lulu Wang waren allebei erg uitgebreid met het bedanken van mensen in hun professionele uitgeversomgeving. Zij bedankten niet alleen uitgevers en redacteurs, maar ook literair agenten en marketing strategen.

Bij Elisabeth Keesing en Karel Glastra van Loon kon uit de context van hun zinnen op worden gemaakt dat de personen die ze noemden een professionele werkrelatie met hen hadden, maar zij werden niet genoemd in de context van een naam van de uitgeverij en/of het literair agentschap of iets soortgelijks. Zij gebruikten woorden als “vakmanschap” (Glastra van Loon) en “van de eerste tot de laatste bladzijde en in allerlei omstandigheden geholpen heeft de tekst op papier te krijgen” (Keesing).

Elizabeth Termeer was enkel geïnspireerd door haar redactrice en andere medewerkers van de uitgeverij. Dat kan natuurlijk ook nog.

Conclusie

De belangrijkste resultaten van de drie lijsten worden per deelvraag nu naast elkaar vergeleken. De resultaten staan eigenlijk allemaal in verbinding met de vraag waarom dankwoorden zo gestegen zijn.

1. Aantal dankwoorden over de jaren heen

Als we kijken naar hoe vaak dankwoorden in recente Nederlandse fictieboeken voorkomen, vindt hier volgens mijn meetpunten en resultaten een forse stijging in plaats.

Fictieboeken die zijn uitgebracht in het jaar 1999 bevatten maar bij ongeveer één zesde een dankwoord. In 2009 steeg dit aantal

deelvraag	% aantal dankwoorden
1	
2000	15,90%
2010	26,0%
2020	44,50%

naar ruim een kwart. In 2019 had bijna de helft van de boeken een dankwoord. Dat is natuurlijk een significante stijging die hier is blootgelegd. Dankwoorden zijn duidelijk een prominent paratekstueel onderdeel van het fictieboek in Nederland aan het worden.

2. Dankwoorden bij de uitgeverijen

Als we kijken naar de mogelijke invloed van uitgeverijen en redacteurs op het wel of niet toevoegen van een dankwoord in recente Nederlandse fictieboeken, zijn er in totaal 11 uitgeverijen die zowel in 1999, 2009 en 2019 boeken uitbrachten en inzonden naar de Libris

Literatuurprijs. Overigens bestonden er nog wel meer in alle drie deze tijdsperiodes, maar die zijn wegens door fusering en/of eventuele

naamsveranderingen achterwege gelaten. Een aantal van deze uitgeverijen behoort tot de grotere uitgeverijen van Nederland,

	2000	2010	2020
De Arbeiderspers	7,2%	26,3%	33,33%
De Bezige Bij	7,2%	24,0%	40,0%
De Geus	33,3%	9,1%	40,0%
In de Knipscheer	0%	40%	40,0%
Nijgh & Van Ditmar	22,2%	0%	75,0%
Passage	75%	25%	0%
Podium	0%	66,7%	0%
Prometheus	12,5%	27,3%	47,4%
Querido	18,8%	18,2%	38,5%
Van Oorschot	0%	0%	22%
Wereldbibliotheek	0%	0%	100%

die bij alle drie de meetpunten onder het gemiddelde dankwoordengebruik scoorden.

Desalniettemin zie je bij zeven uitgeverijen een stijgende lijn in hun dankwoordtoevoegingen.

Uitgeverijen De Geus, Nijgh & Van Ditmar en Podium maken gekke sprongen in hun gebruik

en alleen bij uitgeverij Passage is er sprake van structurele vermindering van het (laten) toevoegen van een dankwoord.

Zowel bij de individuele jaren als in deze tabel zien we dus dat uitgeverijen over het algemeen meegaan in de trend van meer dankwoorden toevoegen. Er zijn enkele uitzonderingen.

Uitgeverij Cossee lijkt een dankwoordverbieder, zowel in 2010 als in 2020 dragen ze vijf boeken aan, alle tien zonder dankwoord. Over het algemeen kun je hierdoor zeggen dat Nederlandse uitgevers in principe coulant zijn met het wel of niet laten toevoegen van een dankwoord en dat zij meegaan in de algehele trend. Vanuit deze gegevens kan, behalve bij uitgeverij Cossee, niet worden gezegd of uitgeverijen dankwoorden in ieder geval principieel weren uit hun boeken.

3. Dankwoorden bij beginnende en gevestigde auteurs

procentuele kans dat zij een dankwoord toevoegen	debutanten	auteurs 2-5	auteurs 6-9	auteurs 10+
2000	9%	25%	5%	15%
2010	36%	31%	17%	7%
2020	55%	48%	28%	37%

Met de lijsten van 2010 en 2020 kunnen we stellen dat debutanten procentueel gezien de meeste dankwoorden hebben geschreven. In 2020 schreef meer dan de helft van de debutanten een dankwoord. Dat ligt 10% hoger dan het gemiddelde van 44,5%, en we zien ook dat in 2010 en 2020 de procentuele kans dat auteurs een dankwoord toevoegen slinkt naarmate ze meer boeken schrijven.

In het jaar 1999 waren het echter overduidelijk de auteurs met twee tot vijf boeken op hun naam die een dankwoord toevoegden. En ook in de lijsten van 2010 en 2020 zien we dat de die auteurs ook behoorlijk vaak een dankwoord toevoegen. Ik heb hier twee mogelijke verklaringen voor. Aan de ene kant is het toch de invloed van een uitgever of redacteur die jou als schrijver over kan halen een dankwoord te schrijven. Debutanten zijn als nieuwkomers over het algemeen nog zoekende en moeten wellicht hun weg nog vinden. Debutanten weten hierdoor -en eventueel door de andere stress en druk rondom de vele verwachtingen van het publiceren van een debuut- misschien nog niet goed wat zij allemaal willen. Bij latere boeken

komt dat besef van autoriteit en creatieve vrijheid wellicht meer naar de voorgrond en durft een auteur dit soort voorkeuren misschien aan te geven.

Ook zou het kunnen liggen aan de arrogantie van een auteur. Als gevestigd auteur wil je misschien niet (meer) laten weten dat je hulp hebt gekregen bij het schrijven van je zoveelste boek. Daarom houden zij deze informatie wellicht eerder voor zichzelf.

Tegelijkertijd is arrogantie een element dat ook bij debutanten kan spelen. Sommige debutanten zijn heel trots en voor hen voelt het, vaak omdat zij zelf erg hebben moeten strijden om hun manuscript aan de man te brengen, echt nog als een soloprestatie. Bij latere boeken komt dan de inzinking van “mijn uitgever doet ook echt veel voor mijn boek, en het is eigenlijk best bijzonder hoeveel steun ik heb ontvangen van mijn familie en vrienden.”

Er zijn verschillende verklaringen voor resultaten van de metingen te bedenken. De meest opvallende resultaten zijn dus de debutanten die over het algemeen relatief veel dankwoorden toevoegen en hoe meer auteurs boeken publiceren, des te minder dankwoorden ze toevoegen. Verder, hoe behoren ze door hun leeftijd wellicht tot een oudere generatie die oudere gebruiken met betrekking tot dankwoorden hanteert. De procentuele aantallen gaan echter niet van 100% naar 0%, waardoor dit niet een overduidelijke conclusie en verklaring is voor het wel of niet terugvinden van een dankwoord.

5. De inhoud van het dankwoord door de jaren heen

Als we kijken naar de titelaanduiding van dankwoorden door de jaren heen, zien we in de loop van de tijd hier geen cohesie of consensus vormen. Sterker nog, in 2020 zijn er maar liefst 17 verschillende soorten aanduidingen over de 85 gevonden dankwoorden.

In alle drie de jaren zijn de meest voorkomende titelaanduiding echter wel “Verantwoording” of juist geen titel. Bij de boeken uit de lijsten van 2010 en 2020 was de derde grootste categorie ook nog “dankwoord”. Deze kwam in de boeken van de lijst van 2000 opvallend genoeg helemaal niet voor.

Over de plek van het dankwoord lijkt, om hier op voort te borduren, ook geen consensus te zijn. Auteurs plaatsen hun dank soms voorin het boek en soms onder andere paratekstuele elementen titelaanduidingen als de verantwoording, het colofon of het nawoord. Ook worden deze elementen vaak gecombineerd.

Daarnaast combineren auteurs dankwoorden soms nog met een ander paratekstueel element, namelijk met het opdragen van het boek aan een persoon. In alle drie de lijsten vond ik

boeken waarin deze elementen voorin of achter in het boek waren gecombineerd. Daarnaast leken ze inhoudelijk nogal eens op elkaar en werden dezelfde mensen genoemd.

Paratekstuele elementen zijn dus niet zo afgebakend in Nederlandse fictieboeken als ze op papier zouden lijken (ironisch genoeg). Auteurs lijken hier volop mee te spelen en deze door elkaar te gebruiken. De vraag is of dit bewust is, of onbewust. Ook hier komt de vraag van de invloed van uitgever en redacteur weer naar voren; schotelen zij die ideeën voor? Daarnaast is het goed om stil te staan bij wie verantwoordelijk is voor titelaanduiding en plaatsing. Dit hoeft de auteur helemaal niet te zijn. Dit kan zowel bij een redacteur als bij een vormgever nog veranderen of worden neergelegd.

Samenvattend

Tussen de jaren 1999 en 2019 heeft er een flinke stijging in het aantal dankwoordtoevoegingen in Nederlandse literatuur plaatsgevonden. Uitgeverijen gaan over het algemeen mee in de trend van het (laten) toevoegen van meer dankwoorden. Niet alleen steeg het aantal dankwoorden over de genoemde periode, ook de inhoud en lengte werd steeds uitgebreider en meer divers. Van cohesie lijkt nog niet veel sprake te zijn. Een verklaring voor deze stijging wordt in de dankwoorden van de auteurs zelf uitgelegd; veel auteurs gaan in op hun positie als auteur met betrekking tot de autonomie met betrekking tot hun boek. Auteurs durven steeds meer toe te geven dat zij van alle kanten hulp krijgen bij het intensieve proces van het schrijven en op de markt brengen van hun boek. Zij ervaren zowel professionele hulp als hulp van vrienden en familie als essentieel en gebruiken veelvuldig aankondigingen als “zonder jullie geen boek:...”

Kanttekeningen

Een complicatie bij dit onderzoek bleek de subjectiviteit van de dankwoorden. Door de vele cryptische omschrijvingen en informatie die ik niet altijd bezit over de auteur, de mensen die hij bedankt en het verhaal van het boek, vond ik het soms, vooral bij deelvraag 5, moeilijk om een keus te maken wat betreft de inhoudelijke betekenis van (een zin van) het dankwoord. Men moet zich realiseren dat een andere onderzoeker wellicht tot iets andere resultaten kan komen. Ook bleek het soms complex om van de auteurs en hun bibliografie te achterhalen en vast te stellen om het hoeveelste boek van zijn/haar hand het ging. Soms was het de debuutroman van die auteur, maar had hij ook al 30 kinderboeken op zijn naam staan. Ook vond ik het moeilijk of ik verhalenbundels en nouvelles mee moest rekenen als volwaardige

boeken (waarvoor je een dankwoord schrijft). In dit laatste ben ik in de loop van de metingen en het opzoeken ook niet helemaal consequent geweest.

Volgende onderzoeken kunnen op meerdere manieren inhaken en aanvullingen geven op dit onderzoek. Allereerst was dit een onderzoek op basis van autopsie. Een vervolgonderzoek bij lezers, uitgevers of auteurs zou op basis van enquêtes of interviews kunnen zijn. Tegelijkertijd kunnen zij wel uitleggen wat zij (proberen te) doen in samenwerking met de auteurs, de gemeten gegevens moeten dit ook bewijzen. Verder autopsieonderzoek blijft daarom relevant. Het liefst had ik mijn gegevens van de verschillende deelvragen nog meer onderling naast elkaar gelegd en met elkaar bekeken. Hier was vanwege de omvang en tijd van deze scriptie echter geen plek voor. Inhoudelijk lijkt het me bijvoorbeeld heel interessant om een zeker aantal dankwoorden van verschillende auteurs bij éénzelfde uitgeverij naast elkaar te leggen. Zullen deze dankwoorden dan op elkaar lijken? Lijken ze ook door de jaren heen inhoudelijk op elkaar?

Daarnaast ben ik ook benieuwd naar de receptie van dankwoorden. Ik gaf in mijn inleiding al aan dat volgens mij lang niet alle mensen een dankwoord (goed) lezen. Ik ben benieuwd naar de aantallen hiervan, wat zij verder met de gegevens uit het dankwoord doen en hoe zij die ontvangen en filteren.

Ook zou je kunnen kijken naar dankwoorden bij verschillende genres. Verschilt het per genre hoeveel dankwoorden er zullen zijn? Daarnaast zou je ook kunnen kijken naar dezelfde genres in verschillende landen. Ditzelfde onderzoek zou bijvoorbeeld ook uit kunnen worden gevoerd bij de groslijst van de Booker Prize. Dit zijn enkele onderzoeken die de kennis en het beeld van dankwoorden in literatuur nog duidelijker kunnen maken.

Een vertaling van dit onderzoek naar een uitgebreider hoofdstuk in een geüpdate versie van Genettes tekst zou ook erg relevant zijn zodat daarmee een inleidend naslagwerk bestaat waarin wél duidelijk wordt gesproken over dankwoorden als parateksueel element.

Dankwoord

Wat zou uitgerekend deze scriptie zijn zonder dankwoord? Hoewel ik nu zo ontzettend veel dankwoorden heb gelezen en bestudeerd, twijfel ik nu nog hoe ik mijn dank moet verwoorden en uitten.

Maar toch! Allereerst bedank ik graag mijn begeleider, professor Joosten, voor een beginnend idee voor deze scriptie en de fijne begeleiding. Niet alleen voor mijn scriptie trouwens, maar ook door de hele master heen.

Ik wil Janny Nijhoff van de Libris Literatuur Prijs bedanken voor het opsnoeren van de groslijst van 2000 uit de archieven.

Ook bedank ik graag de medewerkers van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Stapels en stapels boeken gingen er heen en weer over jullie balie en ik was volgens mij best wel een beetje lastig. Excuses!

Om in de trant van mijn uiteenzettingen te blijven bedank ik graag mijn meelezers, namelijk mijn moeder en mijn vriend. Heel fijn! Verder dank aan ieder die interesse toonde in dit onderwerp en me heeft gesteund (mentaal, fysiek, met eten of afleiding, you name it).

Bibliografie

Cronin, Blaise, and Kara Overfelt. "The scholar's courtesy: A survey of acknowledgement behaviour." *Journal of Documentation* (1994).

Cronin, Blaise, Debora Shaw, and Kathryn La Barre. "A cast of thousands: Coauthorship and subauthorship collaboration in the 20th century as manifested in the scholarly journal literature of psychology and philosophy." *Journal of the American Society for information Science and Technology* 54.9 (2003): 855-871.

Desrochers, Nadine, Adèle Paul-Hus, and Jen Pecoskie. "Five decades of gratitude: A meta-synthesis of acknowledgments research." *Journal of the Association for Information Science and Technology* 68.12 (2017): 2821-2833.

Desrochers, Nadine, and Jen Pecoskie. "Inner circles and outer reaches: local and global information-seeking habits of authors in acknowledgment paratext." *Information Research: An International Electronic Journal* 19.1 (2014): n1.

Flanders, Julie. "Online resources for writers: Advice, tips, and networking." *College & Research Libraries News* 76.7 (2015): 376-379.

Genette, Gérard. *Paratexts: Thresholds of interpretation*. No. 20. Cambridge University Press, 1997.

Gross, Melissa, and Don Latham. "The peritextual literacy framework: Using the functions of peritext to support critical thinking." *Library & Information Science Research* 39.2 (2017): 116-123.

Lowdermilk, Lisa. "The Information Behaviors of Fiction Writers: A Systematic Approach to an Understudied Information Community." *School of Information Student Research Journal* 9.2 (2019): 4.

Pecoskie, Jen JL, and Nadine Desrochers. "Hiding in plain sight: Paratextual utterances as tools for information-related research and practice." *Library & information science research* 35.3 (2013): 232-240.